

Az élet Isten adománya.

I. Korinth. II; 12: Mi pedig nem e világnak lelkét vettük, hanem a lelket, mely az Istentől vagyon, hogy megtudhassuk azokat, a melyeket nekünk ajándékozott az Isten.

Egy igazság sem érdekli annyira sziveinket, mint az a tantétel, hogy egészen Istentől — életünk adójától függünk. Ez a tantétel egy jóságot állít előnkbe, mely folytonosan számtalan áldást áraszt reánk; és egy hatalmat, mely minden perczen megszüntetheti azokat. A leggyöngédebb és legbensőbb viszonyt foglalja magában önmagunk és a legnagyobb lény között. Életünk minden javára az ajándék bélyegét nyomja. A szokásos háládatosságra ébreszt. Megdorgálja a kemény szívet, mely a mindent fenntartó atyáról megfélelkezve él; szemrehányást és figyelmeztetéseket tesz kegyelmes törvényei megvetése ellen. Arra tanít, hogy minden más lény, összehasonlítva azzal a véghetetlen Egygyel, a ki mindenek felett, mindenek előtt és mindenekben van, csak semmi. És arra hív fel, hogy isteni jótevőnk iránt oly odaadó szeretettel viseltessünk, mely melegebb és állandóbb mindazon szeretetnél, melylyel bármely más barátunk iránt viseltetünk.

Függésünkről ezen meggyőződés, bár nagyon fontos, nem önkéntesen fogamzik és önakaratunk nélkül nem is erősödik meg lelkünkben. Istennek nem célja, hogy erőszakolva menjünk hozzá. A kegyeletes benyomások felett magunknak kell örködni s azokat ápolnunk, különben nem erősödnek meg és nem gyarapszanak. Magában a világ alkotásában egy fontos törvény van, mely némileg hátrányos függésünk megismerésére. Kétségen kívül egyéb célzatok mellett ennek még az a célja is van, hogy részben tanításunkra szolgáljon: megpróbáltatás, hogy felkeltse figyelmünket. A törvény ez: Az Isten úgy alkotott minket, hogy az élet javainak legnagyobb része tevékenységet igényel részünkről, hogy azok megszerzését biztosítsuk. A durva anyag mindnyájunk számára adva van, valamint a mó-

dok is, melyekkel azt használatunkra idomíthatjuk; de közremunkálásunk nélkül a természet által nyújtott előny kimondhatlanul csekély. Ez intézkedés célja nyilván látható: arra céloz, hogy tehetségeinket fejleszse. Egy ily világ, értelmes és munkás lények számára, bámulandó iskola. Találékonyságunkat, elhatározottságunkat, kitartásunkat, bátorságunkat, vállalkozási szellemünket, béketűrésünket, tevékenységünket a lehetőségig igénybe veszi s a gyakorlat által növeli. Ez által pedig minden mulékony gyönyörüségnél nemesebb jutalomban: a sikerrel biztató reményben részesülünk. A gondviselés e rendszere nagyon bölcs. Fogadjuk háladatossággal. Azonban a munkásság, különösen a sikeres munkásság a hatalom tudatát kelti fel bennünk, sőt igen gyakran a független hatalom tudatát. Látható, oly teremtet dolgokkal levén környezve, melyekre sikerrel hathatunk, azok urainak nevezzük magunkat s megfélekedünk azok teremtőjéről és fenntartójáról. Ugy tetszik nekünk, hogy önerőnkön vivjük ki jóllétünket. Az önzés dicsőíti munkásságunkat, mignem az önhittség elmérgesíti az élet minden áldását.

Van azonban egy gondolat, mely nagyon alkalmas az önhittség veszélyes hatásának megsemmisítésére. Való, hogy a jó sikert bizonyos értelemben magunknak köszönhetjük, azaz önmunkásságunk nélkül nem részesülnénk abban. De végre is, boldogságunk eszközlésének nagy munkájából minő kis részt teljesítünk mi; minő kevés jót tulajdoníthatunk kezeinknek. Elvetjük a magvakat, melyeket egy más hatalom teremtet, oly földbe, melyet egy más hatalom terített el körülöttünk. Egy kevésbé műveljük s azzal megálunk. De minő soknak kell e munka és az érett gyümölcsök szédése között történni! Mennyi napfénynek kell fel- és letűnni; mennyi harmatnak és esőnek lehullani! És e műveletekben minő kis része van törpe csekélységünknek? Felhathat-e szavunk a fellegekig és megparancsolhatjuk-e a legkisebb esőcseppnek is, hogy a kiaszott földre lehulljon? A mi rendelkezésünkre terjednek-e el a gyökérszálak a földben s nő fel a magas szár; rendelkezésünkre tárja-e fel a virág a maga szépségét a nap fényében és terjeszti illatának árját a levegőben? Épen így, hajóinkhoz is anyagot vágunk oly erdőkből, melyek születésünk előtt nőttek s dicsekszünk szerencsés tengeri utainkkal. De vajjon a tenger a maga áramlataival ellenőrzésünk szerint mozog-e? A szelek szolgálk-e? És az idegen ég-aljak terményei befolyásunkra nőnek-e? Valóban, a jelen rendszer

szépen van kigondolva egyfelől arra, hogy tevékenységünknek tért nyisson, más felől hogy függésünknek érzetét mélyen szivünkbe vesse. Áldásainkat önmunkásságunk által nyerjük; de azok oly számtalan összeköttetésben vannak és oly sok, a mi hatásunkon egészen kívül eső befolyástól függnék, hogy függésünket épen legnagyobb győzelmünk pillanatában ismerjük meg. De a tanítást csak azok értik meg, kik arra el vannak készítelve. Isten senkire sem erőszakolja a bölcseséget. Élhetünk a nélkül, hogy megismerjük hatalmát s bálványozzuk önmagunkat; de ez munkásságunkat vétekké s áldásainkat csapássá változtatja.

Miképen segíthetek titeket, barátim, hogy ezt a függést mélyen érezzétek? Engedjétek meg, hogy elészámláljak néhányat a leginkább ismertebb áldások közül, melyek nyilvánosan mutatják egy felettünk álló, mindig fenntartó hatalom létezését.

I) Az egészség megbecsülhetetlen áldás. Sokszor a legnagyobb áldásnak nevezték s azt mondják, hogy nélküle az életnek nincs becse. Ez nagyon is kemény szó. Volt szerencsém ismerni olyanokat, kik gyengeség és gyakori betegeskedés közt, de értelmi erő s méginkább vallásos megadás által fenntartva, az életet hálásan és vidáman sokkal nagyobb jónak tartották, mint a milyennek némely erős és egészséges ember nem is képzelte. Minden esetre az egészség megbecsülhetetlen előny s mulhatatlanul szükséges erőink teljes fejlesztésére és érvényesítésére. Megszakadás nélküli bírása azonban kiválóan alkalmas arra, hogy gondtalan elbizakodást és büszke önhittséget keltsen. Mégis, igen méltán bámulhatunk, ha a legegészségesebb ember is egy pillanatra is megfélelkezik az élet adójáról, hisz bajosan lehet oly áldást neveznünk, mely kevésbé függene az ember akaratától, mint az egészség. Igaz, hogy a mértékletesség és az egészségi törvények megtartása, kétségen kívül nyújthatja létezésünket, ha az emberi társaságot tágabb értelemben vesszük. De az egyes ember mértékletessége még nem nyújt kezességet egészségéről. Az egészség számtalan oly szervnek: rostoknak, ereknek, izmoknak, vértekecseknek, hártyáknak, a melyekről aránylag semmit sem tudunk, az öszhangja, egyensulya és szabályos munkálkodása. És a legkisebb sejtben, melyről semmi tudomásunk sincs s a melyről semmit sem hallottunk, előfordulható legkisebb esetleges zavar, kezdete lehet oly feloszlató műfolyamnak, mely a legerősebb embert is sirba viheti;

egy haszontalan kis ér, ha oly piczinyleg is sértetik meg, hogy nagyító üveggel sem birhatjuk felfedezni a sértést, vonaglásba hozhatja az egész testet. Melyikünk tud bepillantani ebbe a szövevényes szerkezetbe? Ki láthatja meg annak a kis gyuladásnak első halvány színét, mely rövid időn az arcz aszkoros pirosságává vagy a tüdőben emésztő tüzzé válik? Ki tudja felfedezni egy észrevétlenül elpattant kis edényben a betegség és feloszlás nyomait? Kiindulunk erőteljesen s lecsilapítjuk vérünket, kilehelvén a túlságos meleget ajkunkon és a rendesen erősítő üde levegőben élet-szervünk valamelyike halálos sérülést kap; betegségünket az északi szél valamely történetes fuvallatától számítjuk.

És az egészséget nem csak e káros esélyek veszélyeztetik; hirtelen való kényes változásai kimagyarázhatatlanok. Véletlenül megbetegszünk, nem is tudjuk, hogy miként és miért. Lankadtság lep meg; közönséges teendőinket tehernek érezzük. Táplálék, levegő, mozgás és üdülés iránti vágyunk eltompul. Az élet elveszti kellemét s fokenként gyengül valami titkos hanyatlás miatt. Ha ily hirtelen való változások látása új óvatosságra hív fel, remélhetjük-e, hogy nagyobb gondosság által megszabadulunk a közös veszélytől? Ez az aggodás maga még nagyobb csapás, mint a melyet ki akarunk kerülni. Egészségünk szerfeletti féltése nem csak képzelt betegségeknek tesz ki, hanem valóságos betegségeket is szül. A hypokondrikus, ki minden szellőtől őrizkedik, ki mindig mérlegeli eledelét és folytonosan fél a fáradság miatti kimerüléstől, elveszti minden élénkségét és a halál kerülése által még hamarább találkozik azzal, a mitől fél. Hogy ily kényes, különös szerkezetű s a betegségnek oly sokféle forrásai közé helyezett teremtmények folytonosan egészségesek legyenek, valóságos csoda. Ennek kiváló hatásának kell reánk lenni. Minden nap, melyet szenvedés nélkül zárunk be, Isten szerető gondviselésének kedves bizonyosága legyen előttünk. És midőn reggelenként felébredünk, fogadjuk hálásan az új adományt, az életet. Valóban az Isten adja nekünk az életet. Az ő mindenható munkásságának köszönhetjük egészséges izmainkat, karjaink erejét, biztos járásunkat. Az ő elevenítő segítsége által járhatunk, kelhetünk, hogy illatos levegőt, megható élvezeteket, vonzó foglalkozást, kedves társaságot és egész életünkben folytonos örömet találjunk.

Hallgatóim, ne hogy egészséges voltotok elbizakodottakká legyen; fogadjátok és használjátok azt, mint az Isten kedves aján-

dékát. Ifjak, ne éljetez vissza ez isteni ajándékkal és ne rongáljátok tulzásokban, nehogy pirulnotok kelljen érte. Ruganyos lépéstök, arczátok virága, nyílt tekintetetek, fénylő szemeitek és jó egészségekbeni örömötök mindig Istenről, azok adójáról beszéljen; használjátok azokat, mint tőle nyert kölcsönt ártatlan örömekre, férfias törekvésekre, a társadalom hasznára s tisztos és boldog életpályára való készülésre.

II. A legközelebbi tárgy, mely önként előjön az, hogy mi függünk Istentől, mint világi javaink adójától. Ez annyira megvitatott tárgy, hogy alig szükséges tovább tárgyalnunk. Születésünk óta halljuk, hogy „a gazdagság szárnyra kel és elrepül“. A világi gazdagság mulandó volta az erkölcstanitók közönséges tárgya volt mindig. Minden ország, minden kor látta, hogy virágzó családok szegénységre jutottak; hogy egykor gazdagok kénytelenek voltak azokhoz folyamodni segítségért, a kiket egykoron ők segedelmeztek. És az ily változásokat népmondák, proféták és költők fenntartottak a végett, hogy ez által arra tanítsák az embereket, hogy ne bizakodjanak a bizonytalan gazdagságban, hanem használják, mint nekik adott talentumot, melyről egykor számolniok kell. Szükséges-e egy ennyire világos igazságot figyelmetekbe ajánlani? De mi közöttünk is a gazdagság most is büszke önhitséget kelt. A gazdag emberről megkülönböztetésül azt mondjuk, hogy „független“. És a sokaság fut a gazdagság, mint a „függetlenség“ eszköze után. Hogy a vagyon semmi tekintetben sem lenne az ember befolyása alatt, hogy a szorgalom, okosság és óvatosság semmit sem tehetnek annak megszerzésére és biztosítására, nem szükség mondanunk, hogy az által függésünket bizonyítsuk. Az embereknek tagadhatatlanul van befolyásuk gazdagodásukra. De tekintsen csak mélyebben a dologba a legszerencsésebb ember is s meg fogja vallani, hogy előmenetelében mily nagy részt tulajdoníthat valamely esetlegességnek, azaz, előre nem látott valamely szerencsés körülménynek. Hányszor nem buknak meg oly vállalatok, a melyek a legszebb reménynyel biztattak; míg mások, melyeknek keveset ígértünk, fejedelmi vagyonok alapjává lettek. Boldogultál az életben. Mi okon? Mert szerencsés pillanatban születél s épen a maga idejében fel tudtad használni a szerencse áramlatát. És ha a szerencsés pillanat el vesz vala, semmi, bármely erélyes törekvés sem hozta volna vissza az aranyos első alkalmat. Valamely nagyszerű közeseemény, melyre semmi befolyásod sem volt,

kedvezett magán terveidnek. Valamely korábbi ellenkező áramlat, némelyeknek vállalataikban megbukása, kereskedelmi rázkódás, háboru, kigázolhatatlan bajba sodorhattak volna. Mások, a kik ép oly vérmes reménységgel voltak, mint te s a kiket talán a te jó szerencséd bátorított fel, a vállalkozás ugyanazon mezejére léptek, hogy csalódást és szegénységet arassanak.

A vagyonszerzésnek azt a módját, a mely a legközönségesebb a mi nagy városainkban, a kereskedést „sorsjáték“-nak nevezték el. Valóban, a kereskedés a hirtelen meggazdagodás vágya miatt bizonytalanabbá lett, mint a hogy kellene, s ha a legnagyobb józansággal is vezettetik, szükségesképen folytonos kockáztatás. A számítások, melyeket megkiván, oly terjedelmesek és bonyolultak, hogy a legnagyobb ész sem foghatja fel. A fogyasztás és termelés törvénye oly szövevényes, hogy a legjózanabban ítélő is tévedhet benne. Ezért a vagyon legillőbb jelképének mindig a hánykódó tengert tartották, melynek hullámain nagyobbára szereztetik is. A társadalom eléhaladása még nagyon keveset tett a vagyon biztosítására. A gondviselés ugy intézkedett, hogy a vagyon növekedésével annak birása bizonytalanabbá legyen; mintha ez által hathatósabban akarta volna tanítani az ember függését. Régebben nálunk kevesebb, de biztosabb és szilárdabb vagyon volt. Kevesebb nagy vagyonok, csekélyebb jövedelmek voltak; de a vagyon reálításokba, házakba és földbirtokba levén fektetve, kevésbbé volt kitéve a hullámnak. Napjainkban a gépek fejlődése, a személyes vagyon növekedése, a hitel rengeteg fejlettsége, a kereskedés nagy elterjedése az egyes emberek és az egész közönség közti vagyoni viszonyt véghetetlenül megsaporította. A vállalatok szövetkezése gyarapodott. Nagy társulatok öszszetes vagyonát és munkásságát igénybe vevő vállalatok hajtattak végre folytonosan növekvő sebességgel, a verseny az örült-ségig lázas. És ennek a szélesen elterjedett közösségnek, ennek a meszsziire terjedő összeköttetésnek és összefüggésnek az a következése, hogy a szegénynek ép ugy, mint a leggazdagabbnak vagyonát egyaránt érdekli a föld bármely szegletében előforduló valamely politikai, társadalmi vagy ipari esemény. Egyetlen banknak a megbukása oly csapás lehet egész kereskedelmi községekre, melyet az egész nemzetben minden háznép megérez. Ma mindenki érdekelve van az ugynevezett „terminus“ által; jelentékeny szó, nagyon jól kifejezi a közösség változékony állapotát. A forgalom

csökkenése és ingadozása mindenfelé nyomoruságot áraszt. Egy nagy üzlet megszűnése egy egész csapat kereset nélküli munkást nyomorba sülyeszt. És az egyesek, miként a társulatok nagy vagyónukat sokkal könnyebben elköltik, mint a hogy összehalmazzák; e szerint a vagyon ép úgy emelkedik és száll, miként a vihartól hánykódó tenger hullámai. Innen származik a vagyon miatti szerfeletti aggodás: oly csapás, mely lényegesen csökkenti azt a jólétet, melyet a termelő foglalkozásoknak és a kereskedelemnek kifejlesztett állapota nyomán szerzünk.

Az ily csapások és megpróbáltatások az Isten mindent kormányozó gondviselésében való bizalmat szükséges képen nevelik. Ily változékonyságnak csak látása is jó iskola arra, hogy függésünket benne megtanuljuk. Egy ily kimagyarázhatatlanul szövevényes világban a jó sikert vallásos érzéssel a legfőbb hatalomnak kell tulajdonítanunk. A gazdag embernek érezni kell, hogy Isten munkája, hogy sorsa különbözzék szegényebb embertársai sorsától, egyszersmind ő szabályozta kötelességeit és előnyeit. A vagyont Istentől nyert adománynak kell tekintenünk. Meg kell gondolnunk, hogy a mit embertársainkkal szemben magunkénak tartunk, Istennel szemben nem a miénk, mert ő a változhatatlan igazság legfőbb törvénye alá vetette. A társadalmi törvények megvédelmezhetik ugyan vagyonunkat az emberek erőszakoskodása ellen, de teljesen értelenek akkor, midőn Isten adományai visszavételeivel meg akar minket alázni. A villám, tűz, fagy, zápor, eső, ragya, országos csapások, politikai zavarok és számtalan más oly tényezők, melyekkel Isten a népek és egyesek sorsát rendezzi, nem tartoznak emberi törvényhozás körébe. Vagyonunk épen annyira sérthető, mint személyünk. Azok az eszközök, melyekkel gyarapítjuk, meg is semmisíthetik. Az emberi tényezők, melyekkel fel akarjuk építeni, össze is ronthatják, megsemmisíthetik.

A vagyon e szerint függökké tesz titeket. Kössétek azt össze gondolatotokban mindig Istennel, az adóval. Keressétek általa és szenteljétek neki. Az önbizakodással szerzett és élvezett vagyonnak elvesztése leverő csapás. Az a lélek, mely nem szokta meg egy felsőbb hatalomra támaszkodni, anyagi eszközei megsemmisültével istáp nélkül marad s miként gyakran látjuk, kétségbe esik és arra a félőrültségre vetemedik, hogy eldobja magát az életet, mint érték nélküli dolgot.

III) Mi függünk Istentől az értelemért. Napjainkban

az értelmi tehetség kiváló tiszteletben részesül; és talán semmi vagyons sem szül nagyobb büszkeséget és önelégültséget. Az értelem valóban nemes adomány, de minden esetre adomány. A lelkek atyjától nyerjük; és mint nagyon bizonytalan bizományt birjuk. Ennek tudata erősítse bennünk azt az alázatos meggyőződést, hogy teljesen mástól függünk. Mindnyájan érezzük, hogy saját értelmi természetünk felett bizonyos fokig némi hatalmunk van. Mindnyájan tudjuk, hogy szorgalommal, vizsgálódással és tanulással gazdagíthatjuk értelmünket s hogy az emlékezetünkbe halmozott gondolatok bizonyos mértékig saját tulajdonunkká válnak. Ehez képest az életírás teli van a tanultság csodáival s oly emberekkel, kiknek eszök többféle ismeretek tárháza volt. Ezek az észóriások igen gyakran úgy vélekedtek, mintha csak saját erejökön emelkedtek volna a közönséges mérték színvonala felébe.

De van egy gondolat, mely különösen alkalmas arra, hogy a lángész elbizakodottságát csökkentse. Annak meggondolása, hogy ámbár vizsgálódás, tanulás és elmélkedés által sok ismeretet összehalmazhatunk, de hogy ezek az emlékezetünkbe összehalmazott ismeretek minő élénkséggel menyjenek át értelmünk tulajdonába — a miben pedig áll főképen azok becsé — az nincs hatalmunkban. Egy nagy eszű ember kétség kívül előadhatja korábbi nézeteit, de nem tudja tetszése szerint oly élénkséggel adni elő, a mely azoknak mások értelmére való hatását biztosíthassa. Hatásosan akar irni vagy beszélni, de csak egyszerű, szelid előadássá lesz fáradozása, mert szelleme nem emelkedik belső erő hatására, mint a madár szárnyai, hanem külső erőnek kell hajtani, mint egy gépet. Szavai nem jönnek lelkéből, legjobb készülés után is munkájában nincs lélek. Lelkesültsége nem önkéntes, kellemes és szabad, hanem vonszolja terhét, miként rossz gebe, melyet a korbács pillanatra sebeske mozgásba hoz. Ezért történik, hogy néha némely nagy szellem, mind önmagát, mind bámulóit cserbe hagyja. Ha elbizakodottságában önerején függetlenül nagyszerű dolgot akar művelni, azt látja, hogy elégtelen és gyámoltalan. Alázatosságot kell tanulnia abból a tényből, hogy legsikerültebb törekvései egy váratlan és kimagyarázhatlan oly segedelemtől származtak, melyet ő sem elő nem idézhet, sem meg nem semmisíthet.

Azonban semmi esetre sem czélom a tudomány vagy szellemi munkálkodás becsét csökkenteni. De bár mennyit tanuljunk és fáradozzunk, még sem önthetjük lelkünkbe ké-

nyünk-kedvünk szerint azt az erélyt, melyet a lélek inspiratiojának nevezünk. Ugy látszik, hogy maga a tudomány bizonyos mértékig állandó és mi tőlünk függ; de a lélek benső ereje és tüze, a melytől a tudomány hasznossága függ, minden birtokunk közt a legbizonytalanabb. A vagyon a nap egyik részében ép oly értékes, mint a másikban, sőt rendes változások ellen biztosíthatjuk is. Ám de az értelem élete minő változandó. Minden nap van oly óra, melyben ellankad. Néha hetek mulnak el a nélkül, hogy egy világos gondolatunk jőne. Szomoruan érezzük, hogy értelmünk napja elborult. A fény, mely lelkünket körül sugározza, nem tündöklök oly tartósan, mint a nap; ennek az égi testnek fogyatkozásait előre megmondhatjuk, felkeltét és lementét előre tudjuk: de a lélek napja felkel és lemegy a nélkül, hogy tudnók miként. Sugárzása akkor halványul el, mikor leginkább esengünk tündöklő világosságáért. Az ész napja! mi az? Nem lehet-e az Isten, sokkal egyenesebb értelemben mintsem gondolnók. Az a tündöklő fény, az a buzgó melegség, a melylyel a lélek néha áradozik s a mely a léleknek új erőt és messzi-ható gondolatokat, az érzelemnek új melegséget és emelkedettséget ad: honnan jönnek ezek? Nem a lelkek lelkének kisugárzásai-e? Nem az ő közvetlen adományai-e?

Számtalan könyvet irtak már az emberi lélekről és megjelölték a törvényeket, a melyek szerint a gondolatok csoportosulnak. De a léleknek magasabb működéseit, annak istenibb intuitioit, eredeti eszméit még soha senki fel nem fejtette. Azok jönnek és mennek, nem tudjuk honnan és hová. Meg tudjuk némileg érteni, hogy egy szellemdús emberben a gondolatok bizonyos rendbe mi módon keletkezhetett; de az élet, melyet eszményi alkotásainak ad, a színezet, melyet azokra lehet, a fény, melylyel azokat tündökölteti, az a gyöngédség és emelkedettség, melylyel azokat megtestesíti, az a világosnál több eladás, mely által azokat más eszmékkal öszszeköti, az az öszhang, melybe azokat az általános igazsággal hozza, az az éltető erő, melylyel azokat terjeszti, hogy hallgatói vagy olvasói lelkét megnyugtassa s azokban a gondolatoknak és érzelmeknek új világát keltse: ezek mind megmagyarázhatatlan csodák. A bölcelem nem tudja felfejteni azok eredetét és munkálkodásuk módzatait; csak tapasztalatból érezhetjük. Maga a nagy szellem, midőn ezen tehetségei munkálkodnak, akkor érzi leginkább, hogy ő maga nem rendelkezhetik azok felett; nem állanak elé az ő paran-

csára és nem tartanak az ő tetszése szerint. Ha kegyes ember, hálát ad Istennek az értelmi világosság ez áramlatáért, mint az ő lelki erejének különös közléseért és imádkozik, hogy lelke minél többször legyen tárva ez égi adomány elfogadására.

IV) Most már azt akarom megmutatni, hogy az isteni lénytől erkölcsi és vallásos tehetségeinkért függünk; és hogy az a valódi lelki erő, mely által mindenikünk a jóban gyarapszik, Isten adománya. A mi függésünknek ezen szempontból felfogása hasonlíthatlanul leginkább megérdemli, hogy hozzá ragaszkodjunk. Ámde az a felfogás, hogy a mi saját akaratunk és mennyei atyánk akarata közt szoros egység van, kiválóan sok nehézségekbe ütközik. Felhivlak azért, hogy komolyan figyeljetelek, mert e nélkül ily mély igazságot soha sem lehet kellően felfogni. Vannak olyan emberek, a kik annak hallattára, hogy mi Istentől függünk az erkölcsös és vallásos életért, az igazságosságért és jámborságért hajlandók így szólani: Hogyan! nincs-e nekünk magunknak lehetőségünk arra, hogy megismerjük az igazságot, hogy érezzük a jót s gyakoroljuk az erényt? Ha nincs: honnan származik kötelezettségünk tudata? Tehetség nélkül nem lehet felelőség; tagadd meg ezt tőlünk s azonnal megszününk az erkölcsi törvény kötelezettsége alatt állani. Nekünk magunknak, nem pedig másnak kell helyettünk meghatározni magunk viseletét és jellemünket; különben sem dicséret, sem hibáztatás nem érhet kötelességeink teljesítéseért vagy elhanyagolásáért“. Ez az ellenvetés valósággal alapos s megérdemli, hogy gondosan vizsgáljuk. Minden embernek a szive azt mondja, hogy a mig valamely hatalom áll felette, oly hatalom, mely az ember magaviseletét meghatározza, addig ez nem felelős érzelmeiről vagy tetteiről s igazságosan nem részesülhet sem jutalomban, sem büntetésben; hadd gondolkozzék és tegyen az tetszése szerint. Az Isten adhat nekem más javakat, például, egészséget, minden közremunkálásom nélkül. Születésemkor kaphatom, birhatom a nélkül, hogy gondozzam. De jóságot senki sem adhat; még a mindenhatóság sem tehet engem saját közremunkálásom nélkül a becsülés tárgyává. Csak az a cselekedet erényes, a mely az ember önelhatározásából és akaratából származik. Csak annyiban lehet az ember jó a szó erkölcsi értelmében, a mennyiben maga határozza el magát arra, hogy jó legyen. És minden ember, a ki megkérdezi a belső bírót s megfigyeli, hogy mikor és

miért hibáztatja vagy dicséri, úgy fogja találni, hogy ezek az ítéletek azon tudaton alapszanak, hogy az ember ezzel a lelki tehetséggel bír; tehát az egyéntől függ, hogy rossz vagy jó legyen.

Könnyen támadhat tehát az a kérdés: hogyan függhet az ember az Istentől az erényért? Miért kell azt az Istennél keresnie, ha a tehetség, hogy arra szert tegyen, az ő maga keblében honol? Ez a nehézség sokszor volt érezhető. Az ember erkölcsi függése és azon erkölcsi szabadság közt, mely mulhatlanul szükséges arra, hogy az ember tetteiért felelős legyen, látszólag levő összeférhetlenség némely fe'ekezetet arra vezetett, hogy ezen képzelt ellenmondó elemek egyikét vagy másikat feladja. A keresztények közül többen azon buzgalomból, hogy az ember istentőli függésének elvét bizonyítsák és hogy kitüntessék, hogy a kegyesség és az erény Isten adományai, megtagadták az egyéni tehetséget. Azt tanítják, hogy az ember teljesen tehetetlen és azt mondják, hogy a vallás a szentlélek ellentállhatatlan befolyása alatt álló élet. Ebből helyesen azt lehet következtetni, hogy a morálnak nincs nagyobb értéke, mint a szép arcznak, vagy vagyonnak, vagy bármely más, a gondviselés által adott előnynek. És midőn ennek a tannak vallói, a helyett, hogy ezt a következtetést tennék, az örök kárhozat tűzével halmazzák el azokat a szerencsétlen teremtményeket, kikre a mindenható kegyelem nem szállott, oly tant állítanak fel, melynek a józanokosság és lelkiismeret egyaránt ellent mond, mint a mely ellenkezik Istennek mind igazságosságával, mind könyörületességével. Vannak oly keresztények is, kik azért, hogy megmentésük az ember felelőségének elvét és hogy az emberrel saját tehetségét és hatalmát éreztessék, eltitkolták előtte az ő függését, vagy legalább nem állították azt oly határozottsággal, mint a szentírás és minden korbéli szent emberek, hogy komoly kötelességek alapja legyen. Ily módon nagy szellemi méltatlanság követtetett el. Hiszen, a hogy én az élettörvényeit felfogom, annak mély érzése nélkül, hogy mi a kegyességért és erényért a minden jó fejétől függünk, egyikben sem tehetünk nagy eléhaladást.

Ezekben állithatjuk meg azt a kétféle tévedést, a melyekbe az emberek esni szoktak azon nehézség miatt, hogy nem tudják összeegyeztetni az ember tehetségét az istentőli függéssel. Miképpen lehet e két nagy igazságot összhangzásba hozni? Miként egyeztethetjük össze felelősségünk érzetét azon meggyőződéssel, hogy nincs és nem is lehet bennünk jóság, csak Isten adományából?

Két szempont van, melyek szerintem elégségesek arra, hogy Istentől lelki gyarapodásunkért való függésünket mélyen belénk véssék, a nélkül, hogy megfosztanának erkölcsi tehetségeink érzettétől.

1.) Az első ez: Hogy jellemünk és magunk viselkedete felett hatalmunk van, az természetünknek és lelkünk alkotásának kifolyása. Mi képesek vagyunk az erényre, mert meg vagyunk áldva józanokossággal, lelkiismerettel és azzal, a mit az önelhatározás elvének lehet nevezni, mely szerint saját józanokosságunkat és lelkiismeretünket magunkra nézve kötelező törvényekül fogadjuk el. Vedd el ezeket a tehetségeinket, azonnal sem jót, sem rosszat nem tehetünk. És ezért az alsóbb rendű állatokat, mert épen ezzel a tehetséggel nem bírnak, sajátlag sem nem dicsérhetjük, sem nem hibáztathatjuk. Ezek a fenséges tehetségek a valódi gyökerei a mi erkölcsi munkásságunknak és felelősségünknek. Ámde honnan származnak ezek a tehetségeink s miképen tartatnak fenn? Honnan származott természetünk kimondhatatlan nagy gazdagságával? Ezek mind Isten adományai! Neki köszönhetjük szellemünket, a józanokosságnak e fényét, a lelkiismeret intő szózatát, és azt a hatalmat, hogy józanokosságunkat és lelkiismeretünket vezetőinkül választhatjuk. És nem csak egyszer mindenkorra kaptuk ezeket a tehetségeket, hanem folytonosan istápolja az, a ki eredetileg adta. Istennek bennünk lakó munkássága nélkül ezek a szellemi erők elhálnának. Miként a nap világossága Istennek hatalma által minden reggel visszatér hozzánk: úgy az értelem világosságát is mindig újra felderíti reánk ez a hatalom, mikor álmunkból felébredünk; és nélküle épen úgy nem tudnánk gondolkozni és erkölcsösen érezni, miként nem tudjuk eléidézni a nap világát és annak fényét. Igaz, hogy jelen jó hajlamaink és szándékaink, ha vannak, korábbi jó tetteinknek a következései s ennyiben magunknak köszönhetjük. Igen, de az a tehetség, a melylyel azokat a tetteket végrehajtottuk, természetünknek szerkesztés eleme, melyet Isten adományozott. De még inkább köszönjük Istennek lelkünknek azt a csodálatos elvét, melyet „szokás”-nak nevezünk és a mely jelen jellemünket össze fűzi a multtal és a mely által a jó terjed és megörökítettik, és minden erkölcsös munkálkodás a következőt könnyebbé és sikeresebbé teszi. Hogy most őszintébb az én önmehtagadásom, mint korábban; ha szabadabban engedelmeskedem, mint korábban, az az én lelkemnek attól

az alkotásától függ, melyet eredetileg az Isten adott s a melyet az Isten folytonosan fenntart. Tehát Istennek köszönhetem gyarapodásomat és előhaladásomat.

Adjuk még ehez továbbá, hogy a mi természetünk összes magasztos tehetségével teljesen tehetetlen lenne arra, hogy a kegyességben és erényben fejlődjék, ha nem lennénk oly társadalomban és oly erkölcsi közösségben, a melyben ezek a magas tehetségek a tevékenységre czélt és ösztönt találnak. Zárjunk el egy embert egyedül, ne legyen környezete, mely Istenről beszéljen neki, ne legyenek embertársai, kiknek jóindulatát, igazságosságát és szeretetét érezze, ne részesüljön tanulás által felvilágosodottságban, ne lásson példát, melyet kövessen s a melytől lelkesüljön, minden tehetsége elalszik, elgyengül. Semmi kötelességet sem vágnék teljesíteni, a kötelességnek eszméje sem lelkesítené. A mi erkölcsi és vallásos gyarapodásaink, a mennyiben ilyenekkel birunk, nem csak természetünk, hanem társadalmi viszonyainknak, az emberiséggeli összeköttetésünknek és az alkalmatosságoknak következései, melyek szerint fajunkkal munkálkodhatunk és arra hathatunk. S ki helyezett oda, a hol vagyunk, s ki fűzött össze másokkal a szeretetnek annyi szálával? Ki tett a szellemi mindenség élő tagjaivá, ki tárta fel füleinket és sziveinket azon tanítás és buzdítás előtt, melyeket az isteni intézkedés törvényei örökösön nyujtanak? Mindezeket a külső eszközöket, indokokat és alkalmatosságokat épen úgy Istennek kell köszönnünk, miként az erényességre és boldogságunkra szolgáló velünk született tehetségeinket. Nélküle tehát semmit sem tehetnénk. Neki, mint a természet és a társadalmi rend alkotójának köszönhetjük egészen vallásos és erkölcsi fejlődésünket. Az ő elevenítő munkássága nélkül belső biránk elnémulna, kötelességünkről észszerű felfogásunk elenyészne, az a tehetségünk, hogy az igazsághoz ragaszkodhatunk, elveszne. Midőn a nap megújultával felébredünk, mennyire bensőleg kell éreznünk, hogy lelkünknek szava, mely lelkesítve bátorságot és szép reményeket sugdos nekünk, ismét hallatszik; és hogy a mindenható hatalom adja nekünk a tehetséget, hogy a multat jövő javulásunkra használjuk.

Folytonos függésünk ez érzete nem lehet eléggé mély. Az is világos, hogy ez semmi esetre sem ütközik össze erkölcsi tehetségeink gyakorlásával, sem erkölcsi szabadságunkat nem korlátolja. Ellenkezőleg, azt feltételezi, hogy tehetséggel birunk s csak azt ta-

nitja, hogy ez a tehetség ajándék. De azért, mert ajándék, kevésbé valódi, kevésbé sajátunk-e s kevésbé vagyunk-e felelősek annak használatáról? S valójában, a felelőségnek nem a legbizonyosabb jele és megszentése-e az, hogy tehetségeinket egy nálunknál magasabb lény bizta reánk, a kinek, mint egyedüli Istennek joga van számon kérni mi tőlünk, hogy miként használtuk a tehetséget, melyet reánk bizott. Ebből azt tanuljuk, hogy mivel Isten teremtette és tartja fenn a mi szellemi természetünket és a szellemi mindenséget, melylyel kapcsolatban élünk, erkölcsi és vallásos gyarapodásunkat az ő ajándékának kell tartanunk, de egyszersmind saját műveinknek is. Ez az első felvilágosításom.

2.) De ezzel még nem meritettük ki tárgyunkat. Világos, hogy az írásban a függésről ennél mélyebb tan van kifejezve. Az írás nem csak azt tanítja, hogy Isten fenntartja a természetet, melyet örökre megteremtett, hanem azt is állítja, hogy pótlólag is gyarapítja a mi természetünkbe eredetileg oltott lelki erőt. Tisztán mondja, hogy Isten a maga lelkét adja azoknak, a kik kérik. Ebből nem csak azt érthetjük meg, hogy ő megáld minket értelmi és erkölcsi ajándékokkal és természetes módokat ad, melyek által azokat fejleszthessük, mert ezeket élvezzük, akár kérjük, akár nem. Hanem annak értelme az, hogy könyörgésünk meghallgatására erőt és világosságot áraszt belénk és hogy az ő lelki segítsége nélkül nem lehetünk tökéletesek. Ezen tan szerint erkölcsi és vallásos előnyeinkért való függésünk állandó és teljes. Azonban azt állítom, hogy ez a függés nem ellenkezik emberi tehetségeinkkel s jellemünk alakítását teljesen saját elhatározásunkra és akaratunkra bizza.

Ha azt kérdik tőlem, hogy miképen egyeztetem össze az ember erkölcsi tehetségeit ezzel a szellemi befolyással? A felelet nagyon könnyű. Az embernek fejlődéséért szüksége van az isteni erőre. De ezt az isteni erőt csak az nyerheti meg, a ki keresi. Az Isten bőkezűségéből mindnyájan megtalálhatjuk; e nélkül nem hajthatja végre céljait. De azzal a tehetséggel adta, hogy vágyakozzunk utána s az atya örömét találja abban, ha teljes mértékben használjuk. Midőn azt állítom, hogy az ember a maga tehetségeit Istentől nyeri, azzal nem tagadom, hogy az ember alkalmas arra, hogy jó lehessen. Mert ha bár keresés után kapja az arra való

erőt, de ez valódiilag sajátja lesz; és mind az az erény, a melyet az ember felmutat, éppen annyira tőle függ, mintha csak maga akaratából minden segítség nélkül szerezte volna. Az erő nem abban áll, hogy magunkra egyéni munkásságunk által képesek legyünk mások befolyásának mellőzésével célokat érni el. Az ember nem azért erős, hogy segedelem nélkül erőt fejt ki, hanem ereje abban a mértékben gyarapszik, a mint más lények tettejét össze tudja szedni és hasznára fordítani. Ennek megvilágítását látjuk minden közönséges vállalatban. Az ember leghatalmasabb műveleteit nem csak saját karjaival hajtja végre, hanem segítve a természet erői, a szél, tűz, gőz és gépi erő által. Erejét sokszorozza az által, hogy számtalan más tényezőt alkalmaz s az által sajátjává tesz.

Ezt az igazságot világítja meg magasabb módon a kötelesség és a vallás rendszere. Ha szellemi gyarapodásra törekszem, elérhetem-e célomat egyedül csak tőlem telhető, bár gyakran megújított munkásságommal? Bizonyára nem! Embertársaim buzdítására, vezetésére, bátorítására és segítségére támaszkodom. Olvasom, a mit a szentek és bölcsek irtak, arra törekszem, hogy azok gondolatait és szellemét lelkembe öntsem; magam elébe állítom az áldozatkészeknek, önzésnélkülieknek, a hősöknek és becsületeseknek példányképelt. Csatlakozom a körömben levő jeles és bölcs emberekhez. Az egyéni érintkezést és barátságot összekapcsolom az erkölcsös és vallásos mivelődés közös eszközeivel; milyenek az isteni tisztelet a gyülekezetben, az uri szent vacsorával való élés, a jó-tettekben, a kegyesség gyakorlásábani részvétel. Szóval, gyarapodni törekszem a jóban az által, hogy fajomnak jóságát és bölcsességét magamévá teszem, elsajátítom. Minő segítségemre szolgálnak nekem ezek a hatások! Hányszor megtörténik, hogy midőn lelkem elkomorodik, csüggedez: embertársaimnak gondolatai, szavai, tekintete új lángot gyujtanak abban! Hányszor megtörténik, hogy midőn céljaimban ingadozom, egy biztató szó, egy szép példa egészen feleleveníti hanyatló erőmet! Az ily tények oly gyakoriak, hogy nem is lehet vitatni. És ezek világosan mutatják annak a tehetségnek a természetét, a melylyel az ember saját jellemét megalakíthatja; azt a képességünket, hogy magunkat a velünk rokon teremtmények lelkesítő segedelmének felhasználása által emelhetjük. A keresztény vallás pedig azt tanítja, hogy azon segedelem mellett, melyben az emberiség életéből részesülünk, nagy szükségünk

van a lelkek atyjának segítségére, mely véghetetlenül hathatósabb és a mely nélkül azoknak a más tényezőknek nem lenne semmi hatásuk. Egyszersmind azt is tanítja, hogy ezt az isteni befolyást könnyebben megszerezhetjük, mint bárminő, akár mely egyes embertől vagy az egész emberiségtől származó segedelmet. Mert az teljes mértékben meg van ígérve mindazoknak, kik azt komolyan kérik és keresik. Minden időben, bár hol, minden körülmények között imádkozhatunk érte.

Hogy mi ehez képest az isteni szellemtől függünk, hogy nekünk mennyei befolyásra van szükségünk, ha el akarjuk érni a tökéletes életet, a ki valaha megkisértette e magasztos cél elérését, nem vonja kétségbe. Ti, a kik soha sem kisértettétek meg a fenséges cél elérését, kérdéssé tehetitek, sőt tagadhatjátok is. Ti nem tartjátok nagy dolognak a ti értelmetek szerint jónak lenni; mert a jószág zászlóját nagyon alant hordozzátok. Ti soha sem emeltétek fel szeméiteket ahoz az égi fényhez, melyhez a lelkiismeret és a kereszténység utal; s jelesen soha sem iparkodtatok komolyan szenvedélyeiteken uralkodni. Most még nem birjátok megítélni azok hatalmát. Nem ismeritek, minő mohó a nagyravágyás és fősvénység; mert egész életetökben szövetségben voltatok erényeitek ez ellenségeivel. Addig sehogy sem ismeritek meg, minő befolyást gyakoroltak azok reátok s minő kemény lánczba vertek, a mig nem iparkodtok ezt lerázni. Ezek a zarnokok óriásokká szoktak nőni s megvetéssel nevetik erőtlen ellentállástokat s elzsibbasztják gyenge akaratókat.

A jó ember, az igazi szent, a valódi keresztény, a ki a legnagyobb szellemi önállósággal látszik birni, a legkevésbé teszi kétségessé és tagadja a mindenható segedelmének szükséges voltát. Függését egyre mélyebben érzi. Az égi aspiratio, midőn a lelket megszállja, hasonlatos a sötétségben hirtelen gyújtott világossághoz. Nem is képzelt fogyatkozásokat tüntet fel abban. A véteknek új érzését kelti fel. Feltünteti az indokok visszásságát, a melyek szerint addig hibáztatás nélkül cselekedtünk. A jó embernek erkölcsi felfogása és érzése naponta finumul s ezeknek beható éles látása a legbensőbb hiányokat is felfedezi. Az ember külső fogyatkozásai, nagyobb hibái könnyen kijavíthatók; de azok a bünök, melyek szorosabban tapadnak hozzá, a melyek össze fűződnek természete szálaival —

büszkesége, hiusága, önhittsége, maga iránti engedékenysége s mindenek felett önakaratóbani bizakodása, a mindenható akaratával szemben: ezek csak észrevehetőbbekké lesznek. Ugy találja, hogy a lélek gerjedelmei forrásának megtisztítása, elhárítása mindazoknak, a mik annak mélységét csökkentik, a lappargó rosznak rejtékéből való kiüzése, az önzés minden tervét, kezdeményezését, érdekeit körülhálózó kötelékeinek felbontása sokkal nagyobb munka, mint a külső illem szép erődeinek felépítése. Valamely hatalmas gerjedelem, egy szokatlan megpróbáltatás oly törvénytelen indulatokat hoz tevékenységbe, melyeknek legyőzése felett már dicsénekeket énekelt az ember. Hoszasan alvó gonosz indulatok, valamely veszélyes megkísértés; a szerencse áramlata, vagy valamely szerencsétlen csapás, hízélgés és kedvezés, vagy üldözés és veszély által felébresztetvén, oly erővel törnek elé bűnhelyökről, hogy ön maga kétkedik, ha valóban vallásos-e az ő élete. A megpróbáltatás e pillanatában egy titkos felsohajtás, a léleknek Isten megszabadító kegyelmeérti felkiáltása tudtára adja a jó embernek, hogy közvetlenül Istentől függ. Minő hálás örömmel ragaszkodik ekkor ahoz a biztos tudathoz, hogy soha sincs egyedül; mert az atya vele van; hogy a minden jók élőforrása oly közel van hozzá, mint élete és kész az égi világosságot és erőt benne megújítani.

Jelen beszédemet azon megjegyzéssel zárom be, hogy Istentől, mint mindenek adójától való függésünket abban az arányban érezzük, a melyben a vallás szellemi voltát felfogjuk; ha felülemelkedünk a hitvallásokon és cikkelyeken, szertartásokon és hitformákon és megtanuljuk, hogy a jámborság és jóság a szeretetben, a mennyei atyánk és embertársaink iránti tiszta, önzés nélküli jó indulatban és cselekedetekben áll. És a ki nem csak külső isteni tisztelet után óhajtozik, hanem teremtojével és megtartójával bensőleg egyesülni vágyik, az a ki élénken iparkodik állandó jótevőjének jelenlétét érezni, hamar megtanulja, hogy az emberi tehetségek erőtelensége a látható világ ábrándjai és a véghetetlen egység láthatatlansága miatt szerfelett bajos az eszményi, szellemi magaslatot elérni és azon megállni. Mindazáltal, ha szivét valóban áthatotta az isteni befolyásnak érzete, folytonosan arra törekszik, hogy bensőbben és teljesebben megismerje azt, „a kiben élünk, mozgunk és a ki által vagyunk”. Mindig azt óhajtja, miként minden időben a jó emberek, hogy tartózkodás nélkül, önkéntesen, örömmel

áldozhassa fel legmagasabb tehetségeit, melyekről tudja, hogy a legjobb lénynek köszönheti. Komoly elhatározással eseng tehát a tisztelet, szives önfeláldozás és tiszta bizodalom után, mely a legcsekélyebb cselekedetet a szentek-szentjének imádó szolgálatává változtatja; az után a szóval kifejezhetetlen háládatosság után, a mely mindenét annak áldozza, a kitől előbb nyerte; az után eseng, hogy minden önző gondtól, törekvéstől, aggodalomtól, félelemtől megszabadulva, a bizalom teljes fiui szeretetbe lépjen. Az atyához való eme közeledés, az atyával való ezen élő rokonság életének vég célja lesz. Ámde ez a jóság, mely minden javak felett áll, még mélyebben érezteti vele az isteni szellemtől való közvetlen függését. De ez az égi boldogság csak az égből jöhet. Lankadatlan pillantásokkal tekint a mennyei áldás kiapadhatatlan forrásához. És midőn vándorlása tartamára ez áldás biztosítva van s midőn lelkén oly nyugalom ömlik el, melyet földi egyenetlenség nem zavarhat meg és midőn a jövőjét borító fellegek eloszlanak, és az égi hon kimondhatatlan fényességben feltárul előtte; s midőn az atya jelenlétét, mint egy látható barátét érzi és a teljes tökéletességnek atyai szeretete egész lényét áthatja, midőn azért szemeit hálás könnyekkel, halhatlan reménynyel emeli fel ahoz: ily magasztos pillanatokban honnan származtathatja változhatatlan örömét? Tapasztalatából tudja és érzi, hogy ez a békesség mindörökké Isten békességének befolyása alatt áll. Hálával és tisztelettel ismeri el, hogy lelke felett és lelkében az égi szellem munkálkodik, örökös nappal világát derítvén arra. Ekkor az Isten ujjaival az ő szívébe irt igazság azon dicső valósággá lesz, hogy mindazoknak, a kik a szent lelket kérik, az atya megadja.
